

Kosztolányi egy ismeretlen önképzőköri bírálata

Dér Zoltán

Noha mindmáig nem jelent meg Kosztolányi Dezső összes kritikáinak gyűjteménye, teljesen ismeretlennek tekinthetjük azt a bírálatát, amelyet a szabadkai főgimnázium önképzőkörének 1901. november 17-én megtartott, ötödik rendes ülésén olvasott föl Grüner Andor nyolcadik osztályos tanulónak „Vigasz a könnyekben” című műfordításáról.

A jegyzőkönyv szerint miután Lichneckert András megbírálta Kosztolányi „Akácvirágok” című (a HID múlt évi novemberi számában közzétett) két versét, Kosztolányi fölolvasta terjedelmes, a műfordítás elméletére vonatkozó elvekkel, a boldogság boldogtalanságát megéneklő vers műfordításának nehézségeivel, tartalmi és alaki hűségével foglalkozó bírálatát.

Salamon Viktor mindenben megegyezett Kosz'olányi nézeteivel, értékelésével, és bírálatát alaposágáért díszkönyvbe ajánlotta, ha a célzó részleteket kihagyja. Keller Benő szintén elismerte a fordítás hibáit, de azzal mentegette, hogy Grüner Andornak ez első kísérlete — ellentétben Kosz'olányival és Salamonnal, akik gyöngye középszerű fokra érdemesítették —, középszerű fokra, Kosztolányi bírálatát pedig díszkönyvbe ajánlotta. Miután Grüner válaszolt saját védelmére, a vezető tanár a kör beleegyezésével Kosztolányi bírálatát, ha a felesleges részeket kihagyja belőle, díszkönyvbe ajánlotta, a mű értékét pedig — az önképzőkör jegyzőkönyve szerint — középszerű fokban állapította meg.

A szabadkai főgimnázium önképzőkörének a szabadkai Városi Könyvtár 91 342/1956 szám alatt nyilvántartott érdekműgyűjteményében található bírálat tehát valószínűleg hiányos, de így is fölfedezhetjük benne azokat a szempontokat, amelyek annyira jellemzők a műfordító Kosztolányi későbbi munkásságára.

Ha másért nem, hát ezért is érdemes Kosztolányinak ez a tizenhat éves, hetedik gimnazista korában írt önképzőköri kritikája, amely — akárcsak diákkori versei — valószínűleg nem található meg irodalmi hagyatékában sem.

A szöveg minden tekintetben — a helyesírás, az interpunkció, a nyilvánvaló helyesírási hibák és egyéb másolási tévedések tekintetében — teljesen azonos a Kosztolányi által csupán aláírt bírálat szövegével, amelyet bizonyára az önképzőkör valamelyik tagja írt be az érdekműnyvbé, amint az szokás volt azoknak a munkáival, akik elfoglaltságuk miatt nem tudták saját maguk beírni.

„Vígasz a könnyekben“ cz. műfordítás bírálata

Írta és felolvasta:
Kosztolányi Dezső
VII oszt. tan.

J e l i g e :
„Ki nem dicsér, hanem tanácsot ad, szeresd!”
(Boileau. Lart. poetique)

Tisztelt Önképzőkör!

Kicsinységem, emberi gyarlóságom s bírálói tisztetem fontosságának teljes tudatában, habozva lépek fel t. Kör e bírálói kathedrára, félig kényszerből, félig nemes büzgalomból, hogy Önképző-körünk hagyományos szokásaihoz híven véleményt mondjak egy tag társunk búzgó irodalmi működéséről, mely talán több évi fáradság, tanulmány gyümölcse. Vonakodva, óvást teszem ezt, mert tudom, hogy nincs valami visszásabb dolog a kritikusoknál: „a babér osztója és nyerője”, (így nevezi Pope a kritikusokat) az ábrándot egy lehelettel ledönti, a mi eszme formában rögzíti, a mi fellengős álom azt boncoló késével részekre metéli és kimutatja, hogy im ez is férges , ez is , ez is . . . ! Az egyoldalú gondolkodás, mely a különböző érdekeket nem tudja kiegyeztetni, a félszeg felfogás, a mely a kritikus minden szavában rosszat sejt, a sok rosszhiszemű feltétel, a mely a bírálót minden vád célpontjául teszi ki — még hagyján! Legérzékenyebben, legfájóbban van ő megsértve, mintegy ön fegyvere által a szerző részéről, kinek műve felett pálcát tört, talán épen olyan felett, a íróasztalának féltett kincsét képezte volt, s a mit most nagy reményekkel nyújtott oda egy bírálónak, ki akadémikus vaskalaposággal mondta ki rá az anathémát, idézve felette Gyulai, Schiller, Greguss valamelyik aranymondátát, igen, azon mű felett, mit szerzőnk pirba gyúlt arccal szokott szavalgatni a — tükör előtt. Nehéz, nagy megfontolást kívánó feladat, melynél még a legtisztább jóakarát is hajó törést szenved, mert a kritikusok és szerzők két külön elem, mint a víz és tűz és valamint ezek sem lesznek egytesvérek soha, úgy köztük sem fogja semmi, de semmi lerombolni a válaszfalat, míg a világ világ, míg az ember ember lesz; annál nehezebb ez egy önképző körben, hol a lángoló ifjú vér-

ben az ambitio nemes vetélye lüktet, mely küzdeni, harcolni kíván s nem sziveli meg az útmutató, vagy épen bíráló szót. — Részint azonban biztam a t. fordító úr felvilágosodottságában s hittem róla, hogy elérte azt, amit annyira nem tudtak és tudnak, hogy a kritikának az „irodalmi absolutismus”-sal szemben határozottan meg van a létjogosultsága; s más részt pedig biz. am szerény tehetségemben s pár évi műfordítói gyakorlatomban, mi — azt hiszem — leginkább adhat jogcímet arra, hogy pálcát törjek e művecske felett; mert a bírálónak nemcsak művelt embernek kell lenni, nemcsak jártasnak kell lenni a szóban forgó mű elméletében a legapróbb részletekig, hanem bizonyos gyakorlattal is kell bírnia a művészetben; a szükséghez képest tehát tárcaíró, költő, műfordító bíráljon, mert a részletekbe nem ható elmélet soh' sem győzhet meg a munka előállításának nehézségéről, soh' sem tárja fel előttünk a darab fény es arnyoldalait, a mit a gyakorlat lépten-nyomon bebizonyít éreztet.

Goethe ama, eléggé ismeretes s újabban gyakran hangoztatott mondája, hogy minden költemény annyit ér, a mennyit az prózában átírva mutat, inkább ellenvágás a rímkovács bandának s a forma embereinek mint leszűrt axioma, melyet készpénz gyanánt lehetne venni. Igaz ugyan, hogy a hangulat, az eszme eredetisége, nagysága az, a mi a költői alkotásokat naggyá kerekdedd é alkotja, a belforma az, a mi a költeményekre a szépséget leheli s minek hiánya a művészi alkotást teljesen megsemmisíti, de azért feltétlenül megköveteljük a költőtől, hogy az eszmét, a hangulatot csinosan, művészi esen adja, külmegjelenésében is, mert hisz a művészi alkotásnak e tekintete ben is ép oly tökélyt kell mutatni, mint a belsőben. Az alkotó zseni pedig mindkettőt a lángész gyorsaságával és találékonyságával kezeli. A műfordítás létjogosultsága ezeken alapszik; a művészi beltartalmat, melyet egy költő más nyelven fejezett ki, visszaadni oly formában, hogy az az eredeti hatását tegye reánk, a mi akkor jó létre, ha a fordítás hűsége, közvetlensége frigyébe lép a legjelessebb belsőséggel. Törekedjék a fordító arra, hogy a nemzetiségek közti válaszfalat lerontsa, hogy a darabot saját szája ize szerint, de azért még úgy adja elő, hogy az eredetinek tetszen, mert hiszen mi nem Aranyt, Abányit; Szász Károlyt akarjuk élvezni mint műfordítókat, hanem Aristophanes, Byron és Goethét mint eredeti költőket. Ha a műfordító azt elérte, akkor élt talált, ellenkező ese:ben nem.

A magyar irodalom első műfordítói Bacányi és Péczeli, mindkettő egy-egy külön iskolát alapított, mindkettő a végletben járt s jelenleg is az ő tanáik határán belül mozog a műfordítás. Az első a szolgálai, szóról-szóra való fordítás mellett tör lándzsát a másik a teljesen szabad söt ponyvola fordítás híve. Az igazság a középúton van amint azt Arany — ki nálunk a műfordítás terén is korszakalkotó, ki is fejtette: „a fordító bizonyos körülmények közt eldobhatja az eredeti mértéket, ha a külső szellemét kifejtheti oly idomban, mely nemzeti nyelvén amazzal analog s mint nemzeti idom jobban behizelgi magát.” Sokat mondó, találó jellemzése a műfordításnak s bárcsak a külsőre vonatkozik lényeges következtetéseket vonhatunk le az *anyagi s alaki* hűség viszonyára, a miről egy más helyen úgy nyilatkozik: „ha egy pár szó elmarad, nem a világ, de baj ha az elmondott nem teszi azt a hatást, a mit az eredeti.” Szász Károly „a magyar műfordítás mestere”, meg kívánja, hogy a fordító az eredeti „anyagát eszméjét egész azon értelemben, azon rendben, ugyanannyi és ugyanoly lejtésű szótagokban, azon és annyi rímmel megfelelő nyelvi, nemzeti és írói sajátosságokkal ugyanazon alaphangulattal adja elő, hozzá teszi azonban, hogy ezek csak eszményi követelmények, mit a gyakorlat *kényére* módosít, mert műfordítás szerinte nem egyéb, mint a forma és az eszme közti megalkuvás. Minden e közelebbi meghatározásoknál, melyek hosszú idő és gyakorlat után forrtak ki, sokkal jellemzőbb, határozottabb Kazinczy-nak a műfordításról mondott elmés

szójátéka: „ne azt, hanem úgy”! Kifejezte benne azt, mit századokig nem tudtak eldönteni a műfordító iskolák, össze kötötte ő e meg határozásban. Szász Károly által követelt szigorú formai hűséggel, Aranytól hangsúlyozott anyagi hűséget; benne van ebben a kitűbő formai hűség eszméje, melyet Ábrányi Emil gyakorol bámulatos bravourral, benne van ebben a Dóczy es Radó Antal követelménye, a „híven és szépen” féle elem s a hang hűsége.

A műfordítás nem pusztán mechanikai munka, sőt: ellenkezőleg a jó műfordító a szó legszigorúbb értelmében költő, költőnek kell lenni — hisz a műfordítás, a fordítás művészete s erre a hivatásra ép úgy kell születni, mint az írói, vagy költői pályára. Külön talentum kell hozzá. A hivatott műfordító lelkének húrjait a legkisebb érzélem is rezgésbe hozza, a benyomások iránt végtelen érzékeny, a forma s a ritmus tökélyét teljesen bírja. A jó műfordító soh' sem dolgozik gyárilag; nem, Goethenek ama mondata, hogy „minden jó költemény alkalmi költemény” kitűnően, sőt talán jobban alkalmazható a műfordításra, mint jó költeményekre. A költő lelkesedést a tárgyból, a műfordító a fordítandó darabból meríti, maga az eszme adja meg neki az impulzust a lefordításra. Őt mindig az eszmék a hangulatok vezetik. Épen azért vannak egyes műfordítók, kik a lelki rokonságnál fogva leghivatottabbak egyes költők műveinek tolmácsolására; így pl. a mi Endrődynk Heine dalait tolmácsolja nagy sikerrel, bár Szász Károly formaértékét meg sem közelíti. A műfordítónak általában fel kell olvadni a tárgyban s azt lelkében újra kell alkotni; a műfordítást a fordítandó darab hatása alatt írja s azt adja vissza belsőleg híven, főleg a hangulatot és eszmét; sokkal kisebb hibát követ el, hogy ha a szavak görcsös fordítását hanyagolja el, minthogyha ép az előbbihez ragaszkodva feláldozza érzést a tartalmat, mert a költő az eszmékért, az érzelmekért írta meg nem a formáért, a puszt szavakért. Lebegjen a fordító szeme előtt mindenkor Aranynek a költészet-ről való találó elnevezése: „hütlén hívség”. Alkalmazza ezt a műfordításra, igyekezzen híven, de azért jól és természetesen fordítani; a iambusok pátogását, az anapaestusok ugrándozását ügyesen csikarja ki a durva szavakból, a rimeket mesterkézzel csempéssze be a sorokba. Így aztán eléri azt, hogy darabja mintegy oda lesz lehelve s nem mondhatjuk ra azt a műfordítóra nézve legkegyetlenebb itéletet, hogy „mesterkél”.

Goethét, a német költő királyt fordítani merész vállalkozás, jól fordítani: érdem és dicsőség. Oly helyet foglal el ő e tekintetben a német irodalomban, mint nálunk a mi Aranyunk, kit — mint tudjuk — egy nyelven sem tudnak híven visszaadni. Ő specifikus magyar költő, kit tősgyökeres magyar nyelve, gondolatainak magasztossága tesznek naggyá. Goethét teljesen visszaadni szintén ily óriási feladat, mert nyelvének tömörsége, ép úgy mint Dante-é oly nagy, hogy a legjelesebb műfordítók ügyességén is kifog, mint azt Szász Károly is elismeri. Korántsem akarom ezt a felsorolandó kifogások s ellenvetések biztos talpazatául használni; én a magam részéről a legnagyobb elismeréssel adózom a t. fordító úrnak, hogy ily nagyobbszerű feladat megoldását tűzte ki maga elé kiválva a Heine fordítók szürke tömegéből, kik közül legtöbbje csak elrontja azokat a lehelletszerű, könnyed dolgokat; de szerény nézetem szerint egy középiskolai tanuló erejét meghaladó feladat a nagy német költő szellemi termékeinek hív tolmácsolása.

Goetheről azt mondják, hogy nincs szíve s pusztán az ész költője. Hogy mily alaptalan ez állítás, azt csak az tudja, ki behatolt lelke mélyébe. Van benne érzélem, van benne hangulat sok, de el van rejtve mélyen, mint a tenger fenekén a drágagyöngyök. Lyrája oly hangulatos, oly eredeti és közvetlen, mint kevés költőé. Azt hiszem, hogy elég lesz, ha önöket „Heidenröslein” c. bajos dalára emlékeztetem, vagy felhivom figyelmüket az ép előttünk fekvő „Köny” vigaszára, mely az ő lelki vívódásának szükségképeni szülőtte.

Egy költő munkájának hű fordításához feltétlenül szükséges a költészet alapos ismerete, mert hiszen:

„Wer den Dichter will verstehen,
„Muss in Dichter Lande gehen.“

A fordító merüljön el a költő lényébe, ismerje annak életét, körülményeit, vágyait és szenvedését, ismerje meg azonkívül nemcsak magát a nyelvet, hanem a népét is, mely azt beszéli, ismerje annak szellemét, tökéletesen bírja a nyelvet, melyen fordít, legyen gazdag szóbősége, kezelje a jelentés árnyalatokat értse a fordítás csinját-binját.

Kérdezhetjük most már, mily mértékben bírja ezeket a fordító, más szóval, mint oldotta meg feladatát? —

Ne ámítsuk magunkat. Munkáját nem nevezhetjük *sikerültnek*, teljesen *sikertelennek* azonban éppen nem. A fordító a műfordítás elméletével nem volt tisztában s így erejét és munkakedvét alantas tényezőknak tette szolgá-jává, míg a céljt szeme elöl teljesen elvesztette s az ifjúság lázas alkotó vagyában a *legjobbat* akarva alkotni (Horatius szerint akkor alkotunk *legteljesebbet!*) teljesen elvesztette lába alól a talajt a gondolatokat erőszako-san összevonta, ez egy munkába akarta beleönteni minden alkotótehetségét s éppen emiatt az egész összhatásában nem lett egyéb, mint egy kísérlet, nem mint ő várta — remekmű. Szerzőnk nem költő, nem fogékony az eszme s a hangulat iránt, sőt ha szabad magam így kifejezni ő ezt ép jó fordítássá akarta csiszolni, hogy megmutassa képességeit. Ő azonban egész munkájában Bacványival egy csapáson járt: a szavak merev fordítását tűzte ki célul. Ehhez az elvhez ragaszkodott s nem vette észre, hogy mily görcsösen szóról szóra követte odáig menve, hogy a kifejezéseket híven lefordította (a miből a legotrombább germanismusok származtak addig ez őt eltérítette tulajdonképeni céljától s a *szellemet* éppen nem adta, le tö:ölte róla az eredeti himporát, megmásította színt, illatát s egy puszta anyagot adott igen közép-szerű technikával nagyon sok banális hibával és botlással. Az egészből hiányzik a *belforma*; hiába keresem, a fordító feláldozta a külsőségekért. A költeményben hiányzik az a rész, mit Arany a *vers lelkének* nevez, az egész fordítás Hamlet szavai szerint szavak... szavak... A hibát — legalább ezt következtetem az utolsó szakok többinél is gyarlóbb kiállításából, — maga a fordító úr is észre vette s kedvetlenül tette le a tollát, mert nem fontolta meg Szász K. elvet, mely a forma s a tartalomról szól; ha erőnk, vagy más technikai nehézségek melyek — elismerem — e darabban is elég számosak akadályoznak abban, hogy azt tökéletesen kerekdeden adjuk elő, inkább vessük el a formát, mely csak külső zománc s a *lényeg*et, a *belsőt* domborítsuk ki tökéletesen, mely kovása az egész mű alkotásnak. Tudom, hogy teljesen tökéletes műfordítás csak a fellegek közt létezik mert elvégre a fordító vagy tesz hozzá vagy vesz be:öle a szerint a mint az *értelem*, *poetika*, *stilisztika*, verstan kívánja. Olyan a műfordítás, mint az átültetett virág; egyikben szerencsésebb talajra talál a másikban el csenevészik, de az eredeti értékből, színéből feltétlenül vesz, ha nem a színéből, illatából, ha abból nem épségéből. Az átültetésnél le-letörök belöle egy zsenge ág, egy-egy lényegtelen levélke, mi talán éppen hozzájárul a darab szépségéhez. Ezek a fordítás fő hibái s ha más tekintetben, külsőségekben (pedig a tekintetben éppen nem megfelelő) teljesen tökéletes volna, még akkor sem mérsékelném ítéletem, s megmaradnék előbbi állásomban, hogy a fordítás csak igen korlátolt mértékben sikerült.

„Trost in Thränen“ Goethenek e végtelen mély érzésre s eleven felfogásra valló költeményében saját lelki állapotát tárja fel élénk dialogokban, mert neki épúgy, mint a mi Petőfinknek, mindegyik dala, életének, lelkének

egyik képe, azért oly nagy, azért örök mindkettő. De míg az első minék előtte költeménnyé alakítaná érzelmeit, mintegy átgúrja, átszűri hatalmas elméjén, ha szabad magam így kifejezni, mintegy praeparálja, addig a másik az ifjúság s a fellelkesült lélek minden hevével kapja papírra forrongó érzelmeit a pillanat impressiója alatt anélkül, hogy gondolna is valamit a technikával, nem mint Goethe, ki e tekintetben a világirodalom terén első helyen áll. A *Trost in Thränen* c. dalban a *boldogtalanság boldogságát* énekli meg a költő, a magasért vágyódó lény boldogságát, a mosolyt a könnyekben. Tenni nem tud, csak sírni s ez edesebb neki az ifjúság bohó álmainál, a férfi kor buzgó tet erejénél. Egy vágya van csak: hagyják magára, hogy békén sírhasson s vágyodhasson az elérhetetlenért. A bánat felemeli őt, a köny megtisztítja, bár a miért vágyódik, csalkép, mely csak ragyog mint a csillag fénye, de nem érheti el. A barátok céda tivornyái, az éle: nagy komédiája nem hatja meg. Egy vágyat táplál csak lelkében: sírni, sírni! Az egész dal gyönyörű rajza az elérhetetlenért egy magasabb ideálért küzdő nagy léleknek, kit az élet közönséges faja nem hat meg, mert ő nem a földre való. A műfordító — mint már említettem — bár szóról-szóra fordította a drabot, teljesen elvetette feladatát. Ő nem tudott a sorok-között olvasni, nem tudta magát beleélni a költő helyzetébe. Innen van az, hogy műfordítása teljesen hidegen hagy bennünket. Az erőtetett sorokból a mondvacsinált kifejezésekből egyáltalán nem emelkedik ki egy üde alapeszme, mi a német költeményből mintegy folyik:

„Weinen, lasst mich, so lang ich weinen kann.”

E merevséget feltétlenül annak tudom be, hogy a műfordító nem mozgott szabadon a forma korlátai között, ránézve ez határozottan „nyüglődés”. S ez nemcsak az egész kifejezések magyarosságán ejt csorbát, hanem még sokszor feláldozza érte az ér’elmet is, bár szóról-szóra fordít. A 4-ik szakban pl. a német *versszakot* elfacsarja s lesz belőle ily torzszülött:

S még úgy hiányzik is nekem
Mítsem veszték el én.

Ez épen nem költői stíl, Goethének valódi megcsúfolása. Invesio, vagy *klipsis* talán? Egyiksem: csupa kötőszó, csupa apró kis szócska *én, el, mít,* stb. melyek lelkiismeret nélkül be vannak gyömöszölve a tetrameter iambusba értelem nélkül. A fordító ezt akarta vele mondani: „bár érzem, hogy lelkemben nagy úr van, mégsem veszték el semmit, nem ért semmi baj”, a mi a német szövegből egy kis gondolkodás után világosan látható. Ime ez legfőbb hibája fordításának! A helyett, hogy a darab tökéletes *átértéke*s és *átérté*séből kiindulva felbontotta volna Goethe classikus tömör gondolatait és az analysis és synthesis szerint újra-alkossa, mondhatni reconstruálta volna, ő szóról-szóra fordít jól rosszul, arra törekedve, hogy valahogy egyetlen-egy szó sem essék ki a fordítás keretéből. Ez egyszerű szó'gai másolás, de nem fordítás, annál kevésbbé *műfordítás*. De vegyük a szakokat rendre:

Az első szak 3ik sorában:

„Szemedből látszik ez neked.”

ismét egy végtelen ízléstelenséget találunk, nem is szólva az „örömben él” szoficamitásról (örül, örömben ragyog) melyek úgy hatnak a magyar fülre, mintha sással hasogatnák. A „d” birtok rag itt a 3ik sorban úgy is kifejezi a *te* fogalmát, minék a „neked” névmás? Sokkal helyesebben cselekedett volna a fordító, ha „neked” henye és sortöltő szó helyett, mi egy iambust

pótolt, a német tömör mondat kölést feloldotta volna s kifejezte volna, hogy mi látszik szemében bánat-e vagy az, hogy könnyezett? Mert az első sorban felvetjük a kérdést „miért vagy ilyen bús?” A 3ik sorban a fordító azt mondja, hogy ez a szeméből látszik. Mi? Az, hogy könnyezett vagy a bánat?? Ez zavart szül. Az egész rövid foglalatja ennyi: Szemeiből tetszik ki az, hogy könnyezett. A második szakban előfordul egy bántó kitétel „de könnyeim mily édesek”. Szinte félünk, hogy vlmely rossz élcelődő azt jegyzi meg, hogy a könny korántsem édes, ellenkezőleg — sós. A t. fordító így fejezhet'e volna ki: mi édes a bánat, a sírás, bár ez sem rossz. De igen is nagyhibák a következő kifejezések:

„Magányomba', ha... stb.

Magányban, egyedül, egymagam helyett birtok ragozza ezt az abstract fogalmat, mi bizonyos erőszakoltságot ad a fordításnak. Általában az egészen ez a szellem leng. Ugyanilyen hibás

„Én fájdalom hiszen.”

Az egész sor rossz. Azt akarja vele mondani: az az én bajom! Fájlalni lehet valamit oly értelemben, midőn arról *panaszkodunk, hogy fáj valamink*. Itt az író épen nem akarja azt mondani; csak annyit akar kifejezni: az az én bajom. Különben is „fájlal” ige mellett, mely még a sajnálást is kifejezi (pl. „fájlalom az esetet.”) mindig kiteszszük a tárgyat, használata más-képen fonák. A *hiszen* szó, mint előbb a rím a metrika kedvéért van használva a *csupán* helyett, mi épen nem pótolja azt. A fordító tehát itt akarta érvényesíteni szabadságát. Ha szabatosan formulázta volna gondolatait, nem szorult volna arra, hogy a styl s a nyelvtan ellenére durva módon csikarjon ki egy-egy iambust vagy rímet. A 3.ik szak styl és hűség szempontjából a legsikerültebb, ha a veszteség főnév s a vesz ige bántó ismétlése nem sértően fülünket. A 4.ik szak annál erőltetettebb.

„Vigadtok és nem sejtitek
Mi kínoz, én szegény!”

Bántó ez az után vetés. A magyar fül szinte várja a tárgyesetet:

„Mi kínoz engemet.”

a lármen és rauschen közül egyik sem felel meg a *vigad* formának. Az első inkább lármas mulatozást, tivornyát, a másik a dözsölést fejezi ki. Itt mintegy korholólag szól a fordító:

„ — Ne késlekedj tehát tovább!”

A német *sich rafften* pedig azt fejezi ki, hogy ragadd, kapd magad, nosza, rajta!! Buzdítás. Ugyanitt egy másik *nem rossz* de azért nem egész találó kifejezés van az *erwerben* igére:

„Szerezni most bátorságot”

Szerezni helyett helyesebb lett volna hatni, küzdeni, mert ez nem a vagyonszerzés, hanem a *munkabíráásra*, a *küzdésre* czéloz az apathíával szemben. Muth pedig épen nem bátorság; hisz a testhez általánosságban nem bátorság, hanem kedv, ügy buzgalom, *tetterő* kell. A köv. szak a legfakóbb az összesek közt. Nem más az, mint egy szétfolyó rajz az eredetinek árnyéka:

„Óh nem, megnem szerezhetem
Távol van az tőlem”

Mit? Egyszerűen azt akarja vele mondani a fordító, hogy nem birt küzdeni, mert elérhetetlenért vágy. A második sor meg épen fűlsértő avval

a germanismussal „es steht fern von mir.” A többi sorban is akad gáncs. A vagy kifejezése, mit Goethe oly szépen, oly melyre hatóan jellemez így szinteleníti el a fordító:

„Magasból szépen csillog, mint
Amaz csillag ott fenn.”

Hol van itt a vagy kifejezése? Az egész nem egyéb, mint egy prózává lapuló sor, melyet még a grammatikai hibák is éléktelenítenek. A csillag épen nem amaz, hanem ama, a szerző ezáltal valószínűleg a pyrrhicus lábat akarta kikerülni s azt egy spondeusszal helyettesíteni. Vagy tán ezt akarta kifejezni:

„Amaz csillog ott fenn.

Igy is épen olyan prózai és rossz. Az utolsó szakban, melyet ismét más szempontokból lehet tud. vizsgálat tárgyává tenni, a szerző kicsöppent a görcsös fordításból s oda szűrt a csillag után egy appositíót (talán díszítő??...): halovány. Ez azonban épen hibás. A díszítő jelzőnek vagy appositionának feltétlenül jellemezni kell; azt a jellemvonást kell kiemelni, mely legnagyobb legjellegzetesebb. A fordító rím hiányában lelkiismeretlenül odacsapta a halvány szót, mely homlok egyenest ellenkezik a német *Pracht* tal, mi kifejezi a csillagfény vidorságát, mely nagyszerű, mint a dicsőség napsugaras álma. — „Gyönyörködés közt nézik el” — szintén oly csinált művirág „gyönyörködve néztük el — csügünk rajta helyett.

Az értelmi hibákat, mi az alapeszme, az aesthetika ellen vét. már említettem. Térjünk át most fordítónk legsebhetőbb részére Achilles sarkára, a *verselésre*. A bírálókat sokszor eri a vád, hogy túlsokat foglalkoznak a verseléssel; szerintem ez épen nem mellékes tényező, különösen egy önképző körben, hol a kezdőnek legn. nehézségébe kerül, hogy ritmusokba olvassza gondolatait. A műfordításnál meg éppen nagy szerepe van ennek: többek közt olvastam Reviczkytól egy bírálatot Szász Károly költeményeire, mely csakis a verseléssel foglalkozott. S ez nem alaptalan felfogás. A szellem, a hangulat (mely egyébként adomány) mellett főleg a technika okoz legn. gondot a darab átültetésénél.

Fordítónk technikája gyenge, igen gyenge, kezdetleges. Ennek áldozza fel az egész munkát, a tartalmat, az alapeszmét a kifejezések jóságát s összességében az a leghitványabb a miért feláldozza az egészet. A fordító tollát, mint látom — a forma hűség vezette: megtartotta az eredeti versmértéket, mely egy dimeter iambikus, s egy hármás iambus váltakozásából áll, félrímekkel: xaxa. A fordító e tettét teljesen helyeslem, de mint látom, ez reá nézve túl nehéz munka még. A iambusok sánták, a ritmus laza, a vers döcögő, alig-alig jár a poetica licentia mankóján. Többek közt a szerző a poetica licentiával vissza is él, t. i. a költőnek megvan engedve, hogy a *páratlan ütemekben* a *menő lábat lépővel* helyettesítse. **Ő ezt igen gyakran kiterjesz'ti a párosokra is, sőt 3 ízben az utolsó iambusra is. Úgy látszik a t. szerző nemérzi, mert máskép sértené fülét az a végtelen ritmustalanság. A kis költeményben — megolvastam — k. b. 30 verstani hiba van; ez fogalmat ad a fordító kötöttségéről s gyakorlatlanságáról.**

Rímei is igen gyengék, bár látszik törekszik a jobbakra. Többek közt fordítónk azt sem tudja, hogy him rím nem rímelhet nő rímmel, a mit már Kazinczy is hirdetett. S azóta mennyit símult a magyar technika! Egy Arany, Petőfi, megalkotta ritmusát Reviczky, Ábrányi, Szász Károly a tökély legmagasb fokára emelte! — De hadd mutassam be pár példával a verstani hibákat:

Az I. szak 2. ik sorában:

— O / O —
„Minden örömben”

Trocheus és iambus nem társulhat. Hát a többi hiba! Előfordul pl. ilyen is:

— — / — — / — — / ∪ —

„Bármit veszte ttél el nekünk”

Csupa spondeus; nincs ritmus. — Vagy pl.

— — / ∪ — — —

„Távol van az tőlem”

Az utolsó nem lehet spondeus!!!

Rímei közül csak néhányat említék még tájékoztatóul: ifjú még — elég;

— — — / ∪ — — ∪ /

halvány — éj szakán; tőlem — ott fenn; mind végtelen gyöngé; a többiek meglehe'ősek, bár van köztük sok gyenge assonance (pl. jer — e!).

E szabályok az önök szemében talán túleröltetettnek, vagy csinálnak vagy scholastikusnak fog tetszeni. Ezek azonban esztétikai szabályok, mik a természetből vannak ellesve s mit a gyakorlat koptatott el s tett iskolássá.

Birálatom végére jutottam s most, midőn véleményem kell ki mondani, kedvetlenül teszem le tollam. Érzem, hogy a fordításra nagyon is rá illik Sír John Denhene, egy jeles angol műfordító ama szavai:

„Szót szóval, sort sorral adni vissza”

„...Nem poezis

Műfordítónk nem tudja magát függetleníteni e közönséges követelményektől, nem tud felemelkedni az igazi ihlet csúcspontjára, szóval nem művészi, csak egyszerű fordító.

De a mi feladatunk nem az, hogy egymás kudarcán tapsoljunk. A buzgalomért dicséretet a munkáért baráti kézszorítást adunk s azt mondjuk: előre! Igen, előre; ő még fog jobbat is alkotni ne csüggedjen, a kezdet nehézsége s nem a tehetetlenség, vagy épen a lelkiismeretlenség látsz'k munkáján. Tanuljon jelesebb műfordítóktól Szász Károlytól tanulmányozza Ábrányi, Reviczky technikáját, emelkedjék fel Arany műfordítási elvének magaslatára, s százszor, ezerszer jobbat fog alkotni. Tisztí'sa meg felfogását a kicsinyes felfogásoktól az üres külsőségektől, de azért ne vesse el a sulykot. Felínom ezenfelül figyelmét Reviczky: „A köny vigasza” c. műfordításra, mely oly tökéletes oly kristály tiszta, hogy útmutatóul szolgálhat a műfordításban. Tanulmányozza át, hasonlítsa össze a magáét és be fogja látni, hogy alkotása csak színtelen kísérlet, igénytelen, szerény műfordítási szárnypróbálgatás.

Kérdezzük: elért-e a műfordító célját? Nagyon kis részben. Az általános érzelmet elvetette, az alapeszmét nem tolmácsolta, a sorokba belegyömöszölt sortöltő szavakat és még úgy sem találta el a helves lábat, vagy rímet; a jelentés árnyalatok közül sem tudta mindig kiválasztani a jellemzetest.

Ismétlem: az egész csak műfordítási szárnypróbálgatás, mely a tökélytől nagyon de nagyon messze áll.

Én a magam részéről *gondolkodva* adom rá a *gyenge-középszerű* t.

Tisztelt Önképzőkör! — „Sentia, quae dixi, fuisse longiora.” A kis bírálat kicsapott medréből s egy esztétikai tanulmány félélévé dagadt. Tudom sok gáncs, sok szemrehányás érhet ezért. A munka hosszúsága két okban gyökeredzik, egyrészt szándékomban, a mennyiben irányadó munkát akar'am készíteni a t. Önképzőkör műfordítói részére — s a mennyire tőlem telhetett. tanáccsal akartam nekik szolgálni; másrészt pedig munka kedvem ragadott ily messzire, mert mindig szeretettel és kedvvel dolgoztam rajta. A munka egyedüli élvezetem és büszkeségem.

Vége.